

Johannes Prondstedt

III.

JOHANNES BRØNDSTED

5. oktober 1890–16. november 1965.

Tale i Videnskabernes Selskabs møde den 13. maj 1966.

Af **C. J. Becker.**

Skønt den forhistoriske arkæologi kan føre sine traditioner langt tilbage og allerede for hundrede år siden havde udformet egne metoder, kalder man ofte faget for en ung videnskab. Det har nok en væsentlig grund i, at det påfaldende sent, i løbet af de sidste par generationer, er blevet repræsenteret med egne lærestole ved universiteterne rundt om i Europa. Herhjemme skete det senere end andetsteds, først med den forsker og personlighed, som skal mindes her, med Johannes Brøndsted.

Selv om Brøndsted kom til at betyde overmåde meget for sit fag, er en omtale af hans indsats inden for Nationalmuseet og ved Universitetet ikke tilstrækkelig, hvis man på rimelig måde skal tegne billedet af »en typisk dansk Forsker, en Foredragsholder for Folket, en skarp Pen og ikke saa lidt af en Kunstner«, som Hartvig Frisch udtrykker det i en hyldestkronik (Social-Demokraten 5. okt. 1940).

Johannes Balthasar Brøndsted fødtes 1890 i Grundfør nord for Århus, hvor faderen, Holger Brøndsted, var sognepræst. Det egentlige barndomshjem blev dog den syd-langelandske præstegård i Tryggelev, hvor den store søskendeflok voksede op. Efter skolegang på Sorø Akademi blev Brøndsted 1909 student og begyndte at læse jura ved Københavns Universitet; men det ændredes hurtigt, og januar 1916 blev Brøndsted cand. mag. i klassisk filologi med tysk som bifag.

Indtil sin sidste studietid tænkte Brøndsted næppe meget på nordisk arkæologi, selv om han nogle år i forvejen havde været fanget af emner inden for den klassiske arkæologi; således besvarede han 1912 Universitetets prisopgave om »Ornamentiken i det attiske Vasemaleri i 6.–5. Aarhundrede«, et arbejde, der be-

lønnedes med accessit. Den første direkte kontakt med forhistorien var usædvanlig; skønt mødet mellem Sophus Müller og Brøndsted ofte er fortalt og flere gange trykt, har det med tiden fået karakter af en myte. Det er rigtigt, at Nationalmuseets myndige direktør pludselig en dag stod i student Brøndsteds værelse på Ehlers Kollegium, det er sikkert rigtigt, at Sophus Müller – efter at have anmodet Brøndsted om at tage plads – spurgte ham, om han var interesseret i en stilling ved den danske oldtidsafdeling, men det er næppe rigtigt, at den afsluttende eksamen i så fald måtte fremskyndes et halvt år. Netop om tidspunktet for Brøndsteds tiltræden har der hidtil været noget uklart, endda når man går selvbiografiske oplysninger efter. Brøndsted kom nemlig til at arbejde som medhjælper på museets 1. afdeling et helt år før sin eksamen, d. v. s. fra januar 1915.

Efter embedseksamen i 1916 blev Brøndsted ansat som underinspektør ved Nationalmuseet, d. v. s. efter skik og brug først konstitueret i en sådan stilling. Museet fik dog ikke straks gavn af den nye medarbejder, da han først måtte aftjene sin værnepligt; i krigsårene betød det 18 måneders tjeneste. Fra den periode er bevaret koncepten til en skrivelse, hvori den åbenbart lige så nidkære som myndige Sophus Müller meddeler, at løjtnant Lassen, der havde fungeret som skriver for museet, var død, hvorefter hans arbejde nok måtte fordeles blandt embedsmænd og medhjælpere; derfor anbefales det nu Brøndsted at gennemgå et skrivekursus for at opnå en fast »kontorhånd«, medens han endnu er inde som soldat, for – som der er tilføjet – »saaledes vil De undgaa at komme til at begynde dermed, naar De vender tilbage«. Denne detalje illustrerer, hvad en institution for 50 år siden kunne og måske var nødt til at byde sine videnskabelige medarbejdere.

Efteråret 1917 begynder Brøndsted for alvor arbejdet ved sit nye fag. Nationalmuseet var dengang den eneste danske institution, hvor den forhistoriske arkæologi dyrkedes, og I afdeling havde under Sophus Müller hævdet sig såvel inden for fagets praktiske sider – indsamling og bevaring af primærmaterialet – som på et rent videnskabeligt plan; her var lederen ikke blot det internationalt kendte navn, men han søgte at få medarbejderne til efter evne og mulighed at følge samme linier. Da der som sagt ikke var nogen universitetseksamen, som direkte førte frem til

faget, havde disse medarbejdere højt forskellig uddannelse. På een måde virkede dette heldigt, idet arkæologien bevarede direkte kontakt med en række beslægtede discipliner og fik en bred, humanistisk baggrund; på andre felter var fordelene knap så iøjnefaldende, fordi ikke alle havde lige let ved at omstille sig rent videnskabeligt efter en embedseksamen.

Brøndsted kunne. Allerede efter tre års forløb får han skrevet disputats inden for et lige så vanskeligt som centralt emne, nemlig »Nordisk og fremmed Ornamentik i Vikingetiden, med særligt Henblik paa Stiludviklingen i England«, forsvaret for den filosofiske doktorgrad 1921. Skønt arbejdet handler mere om yngre angel-saksisk kunst end om nordiske stilarter og monumenter, hviler det kun på primært kendskab til det skandinaviske materiale; for alle ikke-nordiske områder bygger det på litteraturstudier. Resultaterne skulle dog vise sig lige nye og værdifulde for britisk som for nordisk forskning. En større studierejse sommeren 1922 giver Brøndsted lejlighed til at følge sine teorier op, udbygge og supplere dem, og to år senere kan han udsende bogen »Early English Ornament«, der således er andet og mere end en oversættelse af disputatsen. Det nye værk vækker opmærksomhed og anerkendelse ude i Europa, selvsagt først og fremmest i England.

I de samme år (1922/23) får Brøndsted en særlig opgave, idet han sammen med Ejnar Dyggve leder de dansk-jugoslaviske udgravninger af de senklassiske og middelalderlige anlæg i Salona i Dalmatien. I forbindelse med omfattende rejser får Brøndsted også førstehånds kendskab til europæisk arkæologi og til kolleger ude omkring. Alt dette bliver baggrund for en fordybelse i dansk forhistorie. 1927 dokumenterer Brøndsted suveræn beherskelse af det hjemlige stof, da han i samlingsværket »Det danske Folks Historie« skriver den første egentlige oversigt over dansk arkæologi siden Sophus Müllers 30 år ældre »Vor Oldtid«. På godt 150 sider giver han en på samme tid detailleret og stor-liniet orientering, som skulle blive stående til lige stor nytte for studerende som alment interesserede, indtil Brøndsted selv skrev en større og bedre afløser.

I sine første ti år som nordisk arkæolog når Brøndsted vidt; hans primærforskning har skabt respekt om navnet i internationale fagkredse og placeret sin forfatter herhjemme. Sideløbende

med studierne skal det praktiske museumsarbejde passes, med dets talrige udgravninger overalt i landet. Fra første færd har Brøndsted også forstået betydningen af den personlige kontakt med både egentlige fagfæller og kolleger inden for nabo-disciplinerne. I slutningen af tyverne står Brøndsted allerede som en forgrundsskikkelse blandt de nordiske arkæologer, der skulle føre arbejdet videre efter Sophus Müller, skønt denne endnu ikke havde nedlagt pennen.

Det er ejendommeligt, at Brøndsteds udvikling som nordisk arkæolog indtil nu havde fulgt samme linie som netop Sophus Müllers, hvor forskellige de end var rent personligt; begge kom fra klassisk filologi og vendte sig først mod forhistorien efter studietid og eksamen, begge valgte emner fra den yngre jernalders kunst- og stilhistorie til deres doktorarbejder, og begge søgte den bredest mulige baggrund både for primærstudier og mere refererende oversigtsarbejder; endelig forstod begge, skønt de var i Nationalmuseets tjeneste med hånd og hjerte, at faget også måtte repræsenteres ved Universitetet, om det skulle sikres fremover. Kontakten havde været knyttet med J. J. A. Worsaae, der fra 1855 havde fungeret som ekstraordinær professor og forelæst over Danmarks oldtid, men den blev brudt ti år senere. Sophus Müller ønskede at forny den, hvad der fremgår af det nyligt publicerede manuskript til hans afsluttende ord under forsvaret af disputatsen i 1880 (Elin Nordman, *Vandring i usynligt rum*. Kbhv. 1960). At der i 80'erne og 90'erne hurtigt blev større afstand i stedet for samarbejde mellem de to institutioner, er en anden sag.

Når det lykkes for Brøndsted godt en menneskealder senere, må en væsentlig årsag søges blandt Universitetets folk og deres ændrede indstilling til forhistorisk arkæologi. I mellemtiden havde den klassiske arkæologi fået sin lærestol, og 1927 efterfulgtes her Chr. Blinkenberg af Knud Friis Johansen; begge kom fra Nationalmuseet og havde arbejdet primært også inden for dansk arkæologi. Når det nye fag virkelig blev placeret ved Universitetet, først med et lektorat i 1930 og 11 år senere ved et ordinært professorat, bør Blinkenbergs og Friis Johansens aktive medvirken under planernes udformning og især deres gennemførelse nævnes. I virkeligheden var det anden gang, at nordisk arkæologi fik en afgørende støtte fra denne side, selv om ingen

vist anede konsekvenserne den første gang. Sophus Müller havde hverken ved noget blindt tilfælde eller egen intuition ca. 1914 opsøgt student Brøndsted og spurgt, om han kunne tænke sig at arbejde med dansk arkæologi; museets direktør havde fået et vink fra en af sine underinspektører.

Brøndsted begynder sin universitets-gerning ved i efterårs-semesteret 1928 som privatdocent at holde forelæsninger over dansk oldtid. Men da havde Universitetet allerede rejst sagen om et lektorat i faget – det skete første gang 1926 og med konkret forslag 1928 –, og fra 1930 kan Brøndsted fortsætte som lektor i nordisk arkæologi. 1932 vedtager Det filosofiske fakultet regler for en magisterkonferens i forhistorisk arkæologi, og dermed er der omsider skabt mulighed for universitets-uddannelse af nordiske arkæologer. Omsider! Ja, for der havde været en mulighed 75 år tidligere, således at Danmark kunne være blevet det første nordiske land med en lærestol i national arkæologi; nu blev det det sidste.

Brøndsted går med stor energi ind i arbejdet med undervisning og uddannelse af nye folk i faget, og de første elever og tilhørere beretter eenstemmigt om en vel tilrettelagt og inspirerende serie af forelæsninger. Lærergerningen udføres sideløbende med det daglige arbejde på museet. Der kan have ligget andet og mere bag den meget krævende indsats, som ansvaret for et helt universitets-fag fører med sig. De personlige og arbejdsmæssige forhold på museets I afdeling havde udviklet sig på en betænkelig måde – man ville i dag sige, at arbejdsklimaet var dårligt –, samtidig med at både afdelingen og dansk arkæologi stod over for store og uløste problemer. Museets store nybyggeri og omflytninger var et af de mindre. Alvorligere var det, at hele faget praktisk og teoretisk var ved at gå i stå, skønt det i de fleste af vore nabolande var i stærk udvikling.

Så sker ved årsskiftet 1932/33 en afgørende begivenhed, og Brøndsted fastholdes for en tid ved museet. Under former, der mere ligner en paladsrevolution end et normalt chefskifte, bliver Brøndsted uventet leder af I afdeling, og i løbet af bare tre-fire år genrejser Brøndsted dansk forhistorisk arkæologi. Således kan man i dag bedst karakterisere, hvad der under eet er Brøndsteds største indsats for sit fag. Der er nemlig tale om et mangesidet virke, hvor arbejdet enten reorganiseres eller først nu kommer

rigtigt til udfoldelse; Brøndsted er den samlende kraft bag det altsammen.

Inden for selve afdelingens arbejde tages der fat for alvor. Det lykkes Brøndsted at knytte en dynamisk arbejdskraft dertil, som alt for længe havde været holdt ude fra dansk forhistorie, – bevares, til gavn for eskimo-arkæologien; det er Therkel Mathiasen, der omgående begynder store undersøgelser og publikationer inden for dansk stenalder. Men også de øvrige medarbejdere, nye som gamle, yder en helt anden indsats i disse år; med den nye leder kommer en samarbejdets ånd.

Den mest aktuelle opgave er opstillingen af samlingerne i forbindelse med Nationalmuseets store nybygge. Her er virkelig problemer at løse, idet planerne var lagt for længst, men af en ældre og træt generation, af hvem det måske også var urimeligt at vente forståelse for moderne udstillingsprincipper og i det hele taget for en udvikling inden for faget. Der må nu foretages ændringer i det store som i det mindre; selv om det går ud over de i forvejen beskedne studiemagasiner, får offentligheden den udstilling, der med visse ændringer endnu står i dag (med »ændringer« menes endda klare forringelser). Da de nye samlinger åbnes i 1935, vækker opstillingen almindelig beundring.

Dernæst ændrer Brøndsted signaler over for de mange provinsmuseer, hvor en gammeldags og hårdhændet politik fra Nationalmuseets side efterhånden havde vist sig ødelæggende for ethvert initiativ. Den nye linie kalder også her på samarbejde. Brøndsted støtter desuden personligt de første bestræbelser på at få ansat faguddannede folk ved en række af de større museer, hvor hidtil næsten alt arbejde havde været udført af idealistiske privatfolk. Det er Brøndsteds linie, der ligger til grund for provinsmuseumsordningen af 1941.

Også for beskyttelsen af fortidsminderne ude i landskabet må føres en ny politik, og frivillige fredninger erstattes af de tvungne; den første danske lov om fredning af oldtidsminder gennemføres 1937.

Også for studenterne betyder skiftet noget afgørende. Ganske vist mærkes det, at Brøndsted får mindre tid til forelæsninger og øvelser, men flere af hovedfagsstuderende bliver nu direkte inddraget i praktisk museumsarbejde, får undervisning i udgravningsteknik og selvstændige opgaver i marken. Det bliver frie

studier i ordets egentlige forstand; for nogle er det den helt store chance, for andre kan det komme til at betyde forlængelse af studietiden eller direkte afsporing. Men det direkte og positive samarbejde, der den dag i dag består mellem Nationalmuseum og Universitet i København, og som virker til gavn for begge parter – og ikke mindst for studenterne – skriver sig også fra 1933.

Med de fagstuderende kommer på længere sigt større muligheder for at fremme fagets rent videnskabelige linie. Det lykkedes endda Brøndsted (1936) at få et større arbejde fra hånden, og han støtter med råd og dåd de kolleger, som har noget at fremlægge. Her er det af betydning, at Brøndsted samtidig fungerer som hovedredaktør af det fællesnordiske tidsskrift *Acta Archaeologica*, der startedes 1930.

Fra første færd har Brøndsted været inde på den linie, at arkæologien som alle andre videnskaber også har pligt til at meddele sig til videre kredse i form af oversigter, aktuelle orienteringer og populære fremstillinger. I midten af 20'erne skrev Brøndsted således i »Nationalmuseets Bog om sjældne Fund« og nogle fortrinlige artikler i tidsskriftet *FREM*. Nogle år efter begyndte han at skrive dagbladskronikker. Hele denne virksomhed tager for alvor fart fra midten af 30'erne, suppleres med foredrag over hele landet, efterhånden også i radioen. Blandt I afdelings medarbejdere lægges især mærke til Brøndsted.

Ikke nok hermed; i de samme år bliver Brøndsteds litterære hovedværk, »Danmarks Oldtid« til. Planen om at skabe en virkelig afløser af Sophus Müllers »Vor Oldtid« har længe beskæftiget Brøndsted; men hvad der i 90'erne var en krævende opgave, måtte nu forekomme næsten for stor for een mand. Ikke blot var fundstof og studium vokset siden da, men store dele af det overmåde rige danske primærmateriale burde først bearbejdes eller i hvert fald samles. I 1935 begynder indsamlingsarbejdet og forarbejderne, hvor såvel Nationalmuseets som alle provinsmuseers rige samlinger udnyttes. Selv om Brøndsted her får nogen hjælp af et par fagstuderende, er udformningen helt hans egen; selv nære medarbejdere lærer først Brøndsteds opfattelse af mange enkeltproblemer at kende, da de ser dem på tryk. Stenalder – bronzealder – jernalder, tre svære, stof-tunge og alligevel let læste bind udsendes i regelmæssig takt: 1938 – 1939 – 1940. Ofte er »Danmarks Oldtid« betegnet som et værk, intet andet land har

mage til. Det havde gyldighed 1940, og det er lige rigtigt i dag. Bedre end lange lovtaler vidner denne vending om en i sandhed imponerende præstation. Flere har søgt at efterligne det i vore nabolande, hidtil uden at det er lykkedes.

Efter 9. april får Brøndsteds populariserende virke nyt indhold og ny mening. Som andre betydelige forskere stiller han sin viden og sine evner i danskhedens tjeneste; han oplyser om vor tusindårige ret til at herske over egen jord, søgende trøst i fortids trængsler og håb i fordums handling: »Føltes det før i Tiden som en Styrke at eftergaa sin Oprindelse, at erkende sin Rodfasthed i dette Land, der er vort, – hvad saa ikke nu! Det danske Sind, som er formet gennem Aartusinders Samliv med Landets Natur, det kan vi i kommende Tider faa al Brug for at bekræfte« skriver han således oktober 1940 (»Ved Kilderne«. 1940, forord). I dette år bliver kronikkerne flere, radioforedragene hyppigere, og sammen med Poul Nørlund holdes efteråret 1940 den store serie foredrag, der blev trykt under titlen »Seks Tværsnit af Danmarks Historie« (1941). Brøndsted taler ved offentlige møder, og lader sig 1941 vælge til ledende senior i Studenterforeningen for fra dens talerstol at få videst mulige kredse i tale; det er åben indsats for sammenhold, og det er passiv modstand mod det fremmede. »Vor Uafhængighed er ikke mere – dette er Skyggen bag alt, hvad vi foretager os og tænker« siger han i en nytårskronik »Foran 1941« (»Politiken«).

Udførligt har der her været talt om de år, der er gået, før og efter Brøndsted 1933 fik ansvaret for sit fag. Men 1933 betegner et skifte, som skulle vise sig helt afgørende for dansk arkæologi, på samme måde som Brøndsteds egen indsats og position siden hen kun kan forstås og vurderes rigtigt med kendskab til, hvad der skete dengang. Men arbejdspresset er ved at blive for hårdt; Brøndsted er klar over, at han må vælge mellem Museum og Universitet, og allerede 1938 tager han sin beslutning.

Tre år efter udnævnes Brøndsted til professor i nordisk arkæologi og europæisk forhistorie ved Københavns Universitet i en nyoprettet lærestol og har nu mulighed for helt at hellige sig undervisning og studier. Men det er tydeligt svært for Brøndsted – som for talrige andre – at koncentrere sig om en fjern og uvirkelig fortid, når alle en nutids onde kræfter raser ude i verden og år for år mærkes hårdere herhjemme. Gradvis ligesom tvinges

Brøndsted væk også fra fagets primære sider; det skyldes flere og større hverv eller opfordringer til foredrag, artikler og stadig nye opgaver, alt sammen som en følge af den respekt og popularitet, han har skabt gennem egen indsats. Brøndsted har alle tider haft lidt svært ved at afslå sådanne anmodninger, uden tanke på hvad det siden hen kunne koste ham af arbejde. En sådan opfordring var nær blevet afgørende for hans videre virke; det var, da Brøndsted lige efter krigen lod sig opstille som kandidat ved folketingsvalget for det radikale venstre. Her led Brøndsted for en gangs skyld nederlag – heldigvis må man vist sige.

Efter ti år ved Universitetet vender Brøndsted tilbage til Nationalmuseet. Poul Nørlund dør 1951 midt i sin gerning, og der sker nu det, at Brøndsted modtager en henvendelse, som er underskrevet af så godt som alle museets videnskabelige medarbejdere – og siger ja. Selv om Brøndsted atter under usædvanlige former får en lederstilling her, er hele situationen ved museet totalt anderledes denne gang. I Nørlunds direktørtid havde museet indrettet sig i sit nye hus, havde fundet sin plads i det kulturelle liv og stod indad som udadtil så stærkt som næppe nogensinde før. Nørlund havde i mangt og meget fulgt samme linie for det samlede museum som Brøndsted i sin tid for I afdeling, så reformer og ændringer er hverken nødvendige eller efter Brøndsteds ønske. Brøndsted er, som han engang udtrykte det over for medarbejderne, »kommet hjem«. Ikke uden stolthed præsenterer han siden hen sin blomstrende institution ved museets 150-års fest i 1957.

At Brøndsted ligesom glider ind i museets arbejde, betyder ikke, at udviklingen her står stille. Tværtimod sker der i løbet af 50'erne meget inden for museets mure. Nye specialer tages op, flere afdelinger udskilles; det store museum vokser betænkeligt, samtidig med at Brøndsteds eget initiativ ude i provinsen nu bliver mærkbart både i den ægte samarbejds ånd, som han hele tiden er gået ind for, og i en ny, mere aggressiv tone, som bl. a. fører til åben polemik forud for provinsmuseumsloven af 1957. På Nationalmuseet viser pladsmangelens spøgelse sig igen, men det lykkes Brøndsted og hans nære medarbejdere at sikre de gamle fabriksbygninger i Brede for Staten, hvorved ikke bare Folkemuseet kunne flytte væsentlige dele ud; her skulle også være magasiner og mere levende publikums-afdelinger for hele

landets historie, et »folkeligt museumsinstitut«, som Brøndsted selv betegner det i 1959 (»Nyt og Noter fra Nationalmuseet«, nr. 12, marts 1959). For Brøndsted betyder erhvervelsen af Brede en milepæl i Nationalmuseets historie, betyder løsning af preserende pladsproblemer og betyder, at tidens krav om mere popularisering og aktivere indsats i landets kultur-politik kan imødekommes. »Vi vil løse opgaverne«, skriver Brøndsted med begejstring i samme forbindelse.

Året efter fylder Brøndsted 70 og må afgive den ledende stilling i dansk museumsverden som rigsantikvar til sin første elev, P. V. Glob – rigsantikvar-titlen blev indført to år forinden i forbindelse med en ny lokalmuseumslov –. For en videnskabsmand og forfatter er der ingen tilsvarende aldersgrænse, og Brøndsted ser frem til virkeliggørelse af mange planer, som har måttet skydes til side på grund af embedets administrative og repræsentative pligter. Et par gode arbejdsår bliver flittigt udnyttet, men helbredet svigter, og den 16. november 1965 afsluttes et virkefyldt liv.

Brøndsteds forfatterskab falder i tre grupper, de primære arbejder, de brede oversigter og de ganske små bidrag i kronik- eller essay-form. Hertil kunne man foje redaktion og udgivelse af store fag-fremmede samleværker, som i årene efter krigen krævede stor indsats, alsidig orientering og i visse tilfælde direkte forfatterskab langt ud over det redaktionelle. Der tænkes især på et af de første nøgternt vurderende værker om besættelsestiden »De fem lange år« (1946, i samarbejde med andre); men også »Vore gamle Tropekolonier« (1952–53) og 6-bindsværket »Danmark Før og Nu« (1952–57).

De egentlige fagvidenskabelige arbejder har tyngdepunkt i vikingetiden og består af disputatsen fra 1921, »Early English Ornament« fra 1924 og en monografisk behandling af vikingetidens skeletgrave i Danmark (1936). Som nævnt betegner de to første banebrydende undersøgelser og har betydning langt ud over nordisk arkæologi. Hertil slutter sig en større analyse og kritisk redegørelse for et mere påtvunget, omend beslægtet emne »Problemer om Nordboer i Amerika før Columbus« fra 1950 (amerikansk udgave 1954), en undersøgelse, som takket være Brøndsteds altid samvittighedsfulde indtrængen i sine opgaver

tog megen kostbar tid. Foruden en række små-afhandlinger, som det nok fører for vidt at komme ind på, bør endelig nævnes første bind af rapporterne om Salona-gravningerne (*Recherches à Salone I.* 1928), skrevet i samarbejde med Ejnar Dyggve; Brøndsteds vigtigste bidrag er beretningen om »De fem Martyrers Basilika«.

Tungere vejer Brøndsteds forfatterskab inden for oversigtsgruppen. Virkelig gode specialarbejder er ikke alt for hyppige – videnskaben taget under eet –, men lodige oversigter er endnu sjældnere. Her synes der ikke at være nogen nordisk arkæolog, som kan løfte arven efter Brøndsted. Det er en gammel sandhed, at en god populær-skildring kun kan skrives af den, der virkelig kender sit emne til bunds; men det er kun den første betingelse. Man skal lægge sin skildring til rette på overskuelig måde, og man skal skrive klart og levende. Alt det beherskede Brøndsted til fuldkommenhed. At det så er en mere taknemmelig opgave at popularisere arkæologi end f. eks. matematik, er en helt anden sag.

Tre-bindsværket »Danmarks Oldtid« (1938–40) er ikke bare den store og uundværlige håndbog i vort lands forhistorie; det er noget nær den ideelle populær-skildring, idet den kan læses og forstås af alle. Brøndsted har i den grad arbejdet med stoffet – det kendte som det upublicerede –, at han på flere punkter får store og små problemer frem i skildringen, som direkte giver stødet til nye special-undersøgelser og dermed ny viden. Det kommer for dagen, når man sammenligner de to udgaver; trods et stort oplag bliver »Danmarks Oldtid« nemlig udsolgt, og i 1957–60 udsendes en ny, forøget og delvis kraftig omarbejdet udgave. Ændringerne gælder især sten- og jernalderbindene, medens bronzealder må udsendes, lige før en række nye specialarbejder kom til at præge også dette afsnit af dansk oldtid. I 1961–64 udkommer en tysk oversættelse (*Nordische Vorzeit*), hvor et fjerde bind skulle have behandlet det øvrige Norden; men denne plan når Brøndsted ikke at få gennemført. Når begge danske udgaver er forældet – det er alle oversigters skæbne – vil den første nok stå længst, stærkere og mere helheds-præget, som den er.

En kortere oversigt over Danmarks oldtid skrev Brøndsted allerede 1927 og kunne udsende den i stærkt ændret skikkelse 1941 (Schultz' Danmarkshistorie, bd. I) d. v. s. lige efter storvær-

ket. Men der er endnu en oversigt, forskellig fra de to andre. I første bind af Danmarkshistorien, udgivet af Politikens Forlag, skriver Brøndsted om forhistorie frem til 600 e. Kr. Den kommer 1962. Skønt det er Brøndsteds sidste store arbejde, virker det strålende veloplagt og skrevet med ungdommelig friskhed. Det er en skildring, der først og fremmest henvender sig til det brede publikum, men som omvendt kan – og bør – læses af fagmanden. Havde han blot fået mulighed for også at skildre de næste fire århundreder her! Der foreligger imidlertid en selvstændig bog »Vikingerne« på engelsk og dansk fra 1960. Til orientering er den lodig som de øvrige, men her er også samlet ungdommens specialstudier, manddommens kronikker og utallige foredrags forberedelse og selv-inspiration: vikingetiden var og blev Brøndsteds foretrukne periode.

I samme genre kunne nævnes en lang række større og mindre oversigtsartikler om de forskelligste ting inden for arkæologien; de er hver for sig læseværdige på grund af Brøndsteds pligtfølelse over for selv et umuligt emne, altid klart skrevet og med sans for reelle oplysninger. Et af disse arbejder bør særlig nævnes, bogen om guldhornene (1954).

Og Brøndsteds kronikker! I det hastigt skrevne og hurtigere glemte dagblads-stof bliver dog enkelte ting stående. Kronikken har sin særlige form, og den passer til Brøndsteds stil og temperament. Fra midten af 30'erne skriver han regelmæssigt i »Politiken«, først om rent arkæologiske emner og tankevækkende indlæg i debat om faglige problemer, om lokalmuseer, popularisering, om fredningslov og udstillingsteknik. Men der er også lyrisk prægede naturskildringer, der afspejler et modtageligt og åbent sind. Nogle af de bedste er bevaret i tre små essay-samlinger (»Ved Kilderne« 1940, »Rast undervejs« 1942 og »Det lukkede Land« 1948), hvor ganske enkelte af de lige så fortrinlige radioforedrag er medtaget. »Ikke saa lidt af en Kunstner« skrev Hartvig Frisch som allerede citeret.

Under krigen får kronikkerne en ny, langt større mission og er påskønnet fra alle sider. Sandheden er nok, at Brøndsted af den grund får anmodning om at skrive flere, end han ville have gjort af egen drift; i alle krigsårene publiceres i gennemsnit een om måneden. Mange gange er det lige så vanskelige som farlige emner, i de følgende år bare vanskelige opgaver. Lad mig

nævne: to gange nytårskronik med »Betragtninger« foran 1941 og 1943, frihedskronikken 5. maj 1945, om Kong Christian 26/9 1945, »Kronik om Kroniken« 1944 og – hvilken opgave! – »Om ingenting og alting« 1955. Bogstavelig talt har Brøndsted skrevet om alting, eet hundrede og tyve kronikker i det hele.

Intet under at Brøndsteds navn blev kendt og skattet i alle kredse, selv de højeste. Hans personlighed bidrog dertil. Af væsen var han på een gang aristokratisk og ligefrem; hans charme bragte ham hurtigt i kontakt med hvem, han end mødte. Hans lune og humor – altid uden brod – prægede hans samtaler og hele mundtlige fremstilling fuldt så meget som selv kronik-stilen. Han havde den mærkelige evne at blive mødt med respekt, men uden frygt, endnu før han fik sagt noget. Han kunne kræve meget af sine medarbejdere, men man gjorde det gerne, fordi han krævede mest af sig selv.

Brøndsted fik mange anerkendelser for sine oplagte fortjenester, udmærkelser som videnskabelige æresbevisninger. Han søgte ikke selv at fremme dem, men han glædede sig over dem efter modtagelsen. Han blev også medlem af mange danske og fremmede selskaber, i flere tilfælde tidligt for en humanistisk forsker. Een udmærkelse satte han højere end nogen anden, selv om skæbnen ikke rigtigt undte ham at nyde godt af den; det var, da Selskabet 1963 tildelte ham æresboligen på Gamle Carlsberg. Vide kredse i hele landet glædede sig med ham, og de var med i sorgen, da flaget kun to år senere gled på halv over Selskabet, Nationalmuseet og Universitetet.

Ære være Johannes Brøndsteds minde.